



## Contribuția educației la dezvoltarea economică

Lect. univ. dr. *Claudiu CICEA*  
Lect. univ. dr. *Cosmin DOBRIN*

### Rezumat

Lucrarea prezintă contribuția educației la dezvoltarea economică. Principalele aspecte analizate: scurt istoric privind influența educației asupra dezvoltării economice, principalele modalități de influență, precum și efectele negative ale sub și supraeducării.

Aspectele analizate reprezintă rezultate științifice ale proiectului de cercetare *Eficiența micro și macrosistemică în activitatea de învățământ superior din România* (cod CNCSIS 115/2005, director de proiect lect. univ. dr. Claudiu Cicea).

### Abstract

*The paper illustrate the contribution of the education to the economic development. The main analyzed aspects are: a short history of the education's contribution to the economic development, the principals modalities of influence and the negative effects of the lack of education and over education. Those aspects represent scientific results of the research program Micro and macrosystemic efficiency in Romanian higher education activity (CNCSIS cod 115/2005, research project coordinator senior lecturer Claudiu Cicea, Ph. D).*

**„Cea mai importantă lege dintre toate este legea dezvoltării continue.  
Sub acțiunea ei, oamenii capătă înțelepciune pe măsură ce înaintază în vârstă,  
iar societatea se perfecționează.”**

Christian Nestell Bovee<sup>1</sup>

<sup>1</sup> Christian Nestell Bovee (1820-1904) – scriitor și avocat american

**D**ezvoltarea economică reprezintă o formă de manifestare a dinamicii macroeconomice care presupune un ansamblu de transformări calitative, cantitative și structurale, atât în economie, cât și în cercetarea științifică și tehnologică, în mecanismele și structurile organizaționale ale economiei, în modul de gândire și de comportare a oamenilor.

Prin urmare, nu poate exista o dezvoltare economică fără îndeplinirea unor condiții sociale, fără schimbarea cadrului instituțional. Cu toate acestea, o mare parte din literatura economică referitoare la dezvoltarea economică a rămas oarecum indiferentă la dimensiunea socială a fenomenului, neluând în considerare aceste condiții, fără de care procesul de dezvoltare nu ar putea exista.

Pe măsura dezvoltării economice, instituțiile educaționale suferă o modificare în ceea ce privește funcțiile acestora. În interiorul așa-numitelor „societăți tradiționale”, educația se referă, în principal, la transmiterea și receptarea de cunoștințe, la formarea unei opinii publice, la menținerea unui larg consens social. De asemenea, apar noi funcții ale instituțiilor educaționale, care capătă o importanță deosebită. O astfel de funcție se referă la instituția de învățământ ca la un agent de recrutare și repartizare a individului sau grupului de indivizi spre diferite roluri sau poziții economice, în interiorul structurii sociale. Din această cauză, atât în țările dezvoltate, cât și în cele în curs de dezvoltare, educația a devenit o variabilă cu profunde influențe în progresul societății umane facilitând, dar și împiedicând dezvoltarea economică.

### Scurt istoric

Cercetările și documentele atestă faptul că la începutul secolului al XIX-lea majoritatea bărbaților și o treime din femeile din America de Nord și Europa Occidentală aveau cunoștințe de scriere și citire. Acest fapt explică transformările economice masive, reprezentate în special de revoluția industrială, petrecute în aceste țări la începutul secolului respectiv. Literatura de specialitate explică diferențele educaționale existente între diferitele națiuni (sau chiar în interiorul acestora) nu atât prin inițiative ale statului, cât mai ales prin dorința membrilor societății fundamentată pe schimbările în mediul economic și pe existența unor structuri din ce în ce mai complexe privind forța de muncă. Astfel, dezvoltarea educației s-a bazat pe dezvoltarea centrelor urbane, a rețelilor de transport, pe apariția unor noi profesii care solicitau în mod automat un nivel adecvat de dezvoltare a învățământului.

De aceea, în timp ce literatura economică este preocupată de evaluarea beneficiilor individuale și colective ale educației și folosește rezultatele ca indicator al contribuției educației la dezvoltarea economică, perspectiva istorică și socială pune accentul pe relația dintre domeniul economic și cel educațional. Astfel, dezvoltarea învățământului a fost consecința unor schimbări de natură economică care s-au petrecut în cadrul societății, iar, mai apoi, educația devine catalizatorul dezvoltării economice.

Imediat după cel de-al Doilea Război Mondial, cercetările privind capitalul uman au luat o amploare deosebită, ca urmare a planurilor de ajutorare a regiunilor devastate de război (Europa Occidentală, Japonia), dar și a altor regiuni subdezvoltate (Africa, Asia). Aceste planuri presupuneau transferuri de capital și de tehnologie, a căror eficiență și finalitate era strict dependentă de nivelul de educație a populației autohtone care le folosea. În același timp, cercetările din Statele Unite au ajuns la concluzia că, istoric vorbind, peste 40% din creșterea de venit pe cap de locuitor din aceasta țară este rezultatul investițiilor educaționale. Totuși, la acea vreme, rezultatele analizelor și cercetărilor nu au avut implicații asupra politicilor educaționale. Efectul a fost mai mult de a crea în cadrul societății opinia că era benefic să se mărească investițiile în educație atât în țările dezvoltate, cât și în cele mai puțin dezvoltate, fără a se indica un instrumentar de alegere a variantei optime de investiții și fără a se preciza cum contribuie educația, în mod concret, la procesul dezvoltării.

Mai târziu, pe baza unor studii privind capitalul uman, C. A. Anderson și M. J. Bowman<sup>2</sup> (1963) au emis ipoteza că învățământul primar (acolo unde practic se realizează alfabetizarea societății) influențează mai mult nivelul de dezvoltare economică decât învățământul secundar sau terțiar. Această optică s-a dovedit a fi eronată. Experiența umană a demonstrat că nu este de ajuns dezvoltarea învățământului primar (care furnizează informații puține și cu caracter general) pentru a obține o dezvoltare economică.

---

<sup>2</sup> C. A. Anderson, M. J. Bowman, *Concerning the Role of Education in Development*, London, Collier Macmillan, 1963

Tot în aceeași perioadă, F. H. Harbison și C. A. Myers<sup>3</sup> (1964) au realizat un sistem de indicatori privind capitalul uman. În ciuda celor afirmate de predecesorii lor, acești indicatori sunt astfel construiți încât să reliefeze importanța învățământului secundar și terțiar la dezvoltarea economică. Din păcate, folosirea indicatorilor menționați mai sus a avut efecte dezastruoase asupra dezvoltării anumitor țări. Mai concret, a condus la o mare discrepanță privind fondurile alocate pentru învățământul primar, secundar și terțiar. Primul dintre aceștia era privit doar ca un furnizor pentru învățământul secundar. Astfel, ideea că pregătirea tehnică și științifică, realizată în învățământul secundar și terțiar, ar avea o contribuție mai mare la dezvoltarea economică s-a dovedit a nu avea fundament.

La sfârșitul anilor '70 și începutul anilor '80 a apărut o nouă modalitate de analiză a relației educație – dezvoltare economică. Această nouă tendință se baza pe analiza cost – beneficiu și a ratelor de rentabilitate, ale cărei concluzii și implicații politice au fost analizate pentru prima oară de G. Psacharopoulos în două studii majore<sup>4</sup> (1973 și 1981). Pe scurt, concluziile au fost următoarele:

- în toate țările ratele de rentabilitate sunt maxime la nivelul primar;
- în țările mai puțin dezvoltate ratele de rentabilitate în educație (care exprimă eficiența acestei activități) sunt mai mari decât în țările dezvoltate;
- ratele de rentabilitate pentru învățământul general sunt mai mari decât ratele de rentabilitate pentru învățământul tehnic sau științific.

Implicațiile politice ale acestor concluzii sunt evidente atât pentru țările dezvoltate, cât și pentru cele mai puțin dezvoltate. Ambele trebuie să faciliteze dezvoltarea învățământului de la nivelul inferior (primar) și să acorde o atenție sporită învățământului secundar și terțiar datorită costurilor mai ridicate pe care le implică acesta. În mod special, trebuie să se țină cont de pericolul unei subvenționări masive a nivelului terțiar de învățământ, unde ratele individuale de rentabilitate pot fi mari, dar beneficiile sociale nesigure (de exemplu, emigrarea persoanelor cu studii superioare în alte țări).

---

<sup>3</sup> F. H. Harbison, C. A. Myers, *Education, Manpower and Economic Growth: Strategies for Human Resource Development*, New York, McGraw-Hill, 1964

<sup>4</sup> G. Psacharopoulos, *Returns to Education: An International Comparison*, San Francisco, Jossey-Bass, 1973

## Cum contribuie educația la dezvoltare?

Deși literatura economică prezintă numeroase argumente referitoare la rolul educației în dezvoltarea economică, ea nu a precizat clar modalitățile în care școala influențează indivizii pentru a deveni mai productivi și nici nu a studiat îndeajuns acele efecte necuantificabile care contribuie indirect la dezvoltarea economică.

Studiile privind modul în care școala influențează indivizii pentru a deveni mai productivi au fost făcute încă din anii '70: D. C. McClelland și D. G. Winter<sup>5</sup> (1969) și A. Inkeles și D. B. Holsinger<sup>6</sup> (1974). Aceste analize au condus la ideea că educația influențează schimbări în atitudinea membrilor societății, cu efecte directe asupra dezvoltării. McClelland a reușit să demonstreze că perioadele istorice de dezvoltare economică și socială au fost însoțite de o creștere a „nevoii de acumulare” a populației, care nu poate fi satisfăcută decât prin educație. În același timp, A. Inkeles a sugerat ideea că „modernizarea societății” nu poate fi posibilă fără o atitudine individuală adecvată care este, într-o proporție covârșitoare, rezultatul educației. În opinia lui A. Inkeles, principala contribuție a educației la dezvoltarea societății se fundamentează pe capacitatea de a transforma atitudinile și valorile individuale de la „tradițional” la „modern”. Fără îndoială, au existat și alți autori care au studiat legătura dintre educație și dezvoltare economică. Astfel, J. R. Goody și I. Watt<sup>7</sup> (1968) au afirmat că existența unei tradiții privind alfabetizarea este esențială pentru o atitudine „rațională” în orice societate, care la rândul ei, contribuie la dezvoltarea economică.

În ceea ce privește efectele necuantificabile ale educației, analizele s-au concentrat pe două mari direcții :

### 1) Relația dintre educație și sistemul politic.

Studiile efectuate până în prezent sugerează faptul că educația contribuie la dezvoltarea economică numai în cazul existenței unui sistem politic democratic, care să asigure un transfer de putere corect și normal. Interferența celor două noțiuni (educație și sistem politic) este susținută și de analizele efectuate în țările dezvoltate potrivit cărora stabilitatea politică, asociată cu un transfer de putere

<sup>5</sup> D. C. McClelland, D. G. Winter, *Motivating Economic Achievement*, New York, Free Press, 1969

<sup>6</sup> A. Inkeles, D. B. Holsinger, *Education and Individual Modernity in Developing Countries*, Leiden, Brill, 1974

<sup>7</sup> J. R. Goody, I. Watt, *The Consequences of Literacy*, Cambridge, Cambridge University Press, 1968

normal și cu un nivel redus al violenței este limitată doar la acele țări a căror populație prezintă un nivel ridicat de educație.

2) Relația dintre educație și creșterea demografică.

Analizele efectuate au demonstrat teza potrivit căreia creșterea demografică este în mod necesar fundamentată pe mărirea speranței de viață. La rândul ei, speranța de viață se bazează pe educație, datorită modului de hrană și a diagnosticelor îmbunătățite, a reducerii timpului de muncă și a dificultății muncii etc.

Totuși, trebuie recunoscut faptul că, în ciuda numeroaselor cercetări ale științelor sociale privind rolul educației în dezvoltarea unei societăți, implicațiile acesteia nu sunt atât de evidente. De altfel, în trecut, în aproape toate țările dezvoltate de astăzi, una dintre principalele slăbiciuni ale planurilor de dezvoltare era aceea că foloseau concluziile cercetărilor în mod selectiv, pentru a justifica politicile educaționale ale acelor vremuri care erau adoptate din cu totul alte motive (de cele mai multe ori, politice).

### **Efectele negative ale subeducării**

Fără îndoială, lipsa educației și a unei pregătiri profesionale adecvate are efecte negative atât asupra individului, cât și asupra comunității din care face parte.

Un prim efect negativ se referă la *discrepanța veniturilor* obținute de persoane care au beneficiat de educație, față de celelalte persoane. Într-adevăr, o persoană care a absolvit un liceu sau o instituție de învățământ superior înregistrează, pe întreaga perioadă de viață, un venit mai mare decât o persoană care a absolvit gimnaziul. Mai trebuie precizat că acest efect se propagă în lanț, sub forma unui bulgăre de zăpadă. Mai concret, persoana care nu a beneficiat de educație, și în consecință are un venit mai mic, nu va avea resurse financiare suficiente pentru a putea contribui la educația urmașilor săi.

Un alt efect negativ al lipsei educației se referă la *excluziunea socială a indivizilor*. Conform lui T. Burchardt<sup>8</sup>, prin excluziune se înțelege procesul de neparticipare pe termen lung la viața economică, civică și socială a unui individ, în cadrul comunității din care face parte. Forma cea mai des întâlnită de excluziune este aceea de pe piața forței de muncă. Astfel, mai multe studii sociologice efectuate la nivel național se referă la faptul că majoritatea indivizilor fără educație nu au lucrat niciodată cu carte de muncă. Activitățile desfășurate de ei sunt fie în domeniul

---

<sup>8</sup> T. Burchardt, J. Le Grand, D. Piachaud, "Social Exclusion in Britain 1991-1995", *Social Policy and Administration*, 1998

agriculturii („la sapă”, „la porumb” sau „la fermă”), fie în economia subterană (munci ocazionale, ziliere, care nu presupun o calificare). Tinerii care nu au mai urmat o altă formă de învățământ după educația primară, precum și cei care au abandonat școala în timpul învățământului obligatoriu au reușit să învețe o meserie fie de la părinți (zugrav, tâmplar, tapițer, mecanic auto), fie la locul de muncă unde au lucrat pe o perioadă scurtă de timp. Ca o consecință a acestui efect negativ al lipsei de educație, indivizii se pot confrunta cu diverse probleme la locurile de muncă: starea de nesiguranță privind locul de muncă, întârzieri la plata muncii prestate, permanenta suspiciune a angajatorului față de ei, obligația depunerii unei garanții la angajare care de multe ori depășește veniturile obținute în câteva luni de zile de muncă etc. Concluzia generală a acestor studii sociologice este aceea că indivizii fără educație sunt afectați într-o proporție mult mai mare de fenomenul de excluziune de pe piața forței de muncă decât cei care au beneficiat de educație.

### **Efectele negative ale supraeducării**

Nu putem încheia această analiză a relației educație – dezvoltare economică fără a prezenta și câteva efecte negative ale supraeducării.

În țările dezvoltate, expansiunea postbelică a învățământului a fost asociată cu rapida dezvoltare economică. Cererea de forță de muncă calificată (educată) ținea pasul cu oferta de muncă și de aceea ratele de rentabilitate individuale sau sociale erau relativ constante. Totuși, odată cu diminuarea ratei de dezvoltare economică, s-a observat o scădere semnificativă a ratelor de rentabilitate, mai ales pentru învățământul terțiar. Era evident că forța de muncă era „supraeducată” și a apărut un oarecare scepticism referitor la continuarea investițiilor în domeniul educației, cel puțin la nivelul efectuat până atunci.

În mod ironic, problemele și îngrijorările actuale din țările dezvoltate privind învățământul au fost anticipate cu cel puțin un deceniu de către țările mai puțin dezvoltate. În continuare vom prezenta două efecte negative ale supraeducării.

#### ▪ **Efectul de „roată dințată”**

În condițiile actuale ale unei dezvoltări fără precedent a științei și tehnologiei, persoanele care au o pregătire educațională specifică pentru ocuparea unui post sau pentru desfășurarea unei profesii dețin un avantaj covârșitor față de cei ce nu au pregătirea necesară. Acest lucru a condus la o majorare a cererii pentru

nivele superioare de educație (secundar și terțiar), care în schimb, a dus la o creștere a nivelului minim de educație necesar ocupării posturilor. Acest efect, cunoscut sub denumirea de „roată dințată”, a avut două consecințe negative asupra forței de muncă. Mai concret a condus la :

- ♦ îndepărtarea celor mai puțin educați de la slujbele lor de către indivizii cu educație superioară. Studiile realizate au infirmat credința potrivit căreia persoanele cu studii superioare acceptă numai poziții corespunzătoare cu pregătirea lor. Deși poate, de fapt, ei așteaptă oportunități de angajare, atitudinile lor sunt realiste și se adaptează condițiilor de pe piața forței de muncă, acceptând, cel puțin pe perioade scurte de timp, slujbe inferioare pregătirii lor;
- ♦ accentuarea problemelor de angajare pentru cei cu educație superioară (nivelul secundar și terțiar).

Experiența a arătat că acest tip de efect se manifestă cu precădere în țările mai puțin dezvoltate unde există o subvenționare masivă a învățământului de către stat (și, în consecință, o flexibilitate mai mică a sistemului de învățământ) și o rată a șomajului destul de ridicată.

Totuși, în literatura de specialitate s-au exagerat efectele negative ale acestui fenomen. În primul rând, este destul de dificil de măsurat incidența lui asupra indivizilor. Astfel, o parte dintre persoane, considerate fără loc de muncă, nu pot ocupa anumite posturi corespunzătoare cu așteptările lor datorită lipsei de pregătire și calificare și nu datorită înlăturării lor de către persoane cu educație superioară. În același timp, ocuparea unui post de către o persoană supracalificată, este destul de limitată ca timp, deoarece aceasta își dorește găsirea unei slujbe corespunzătoare pregătirii ei.

#### ▪ Efectul asupra economiilor rurale

În țările în care majoritatea forței de muncă este concentrată într-o agricultură de subzistență, s-a demonstrat că expansiunea educațională a contribuit, chiar dacă nu hotărâtor, la declinul economiei rurale. Persoanele care au fost educate migrează către marile aglomerații urbane, generând concomitent două probleme fundamentale:

- ✓ pe de o parte, comunitatea rurală este lipsită de forța de muncă necesară desfășurării în continuare a activităților;
- ✓ pe de altă parte, forța de muncă din mediul urban crește mult mai mult decât oferta, generând șomaj, infracționalitate etc.



Cu toate acestea, nu putem afirma că învățământul este cauza determinantă a acestor mutații în populația unei țări. Referindu-ne la primul fenomen, principalul motiv pentru care persoanele migrează dintr-un mediu în altul (și, în special, de la cel rural la cel urban) este reprezentat de oportunitățile privind obținerea unui venit, privind ocuparea unui loc de muncă. Într-adevăr, predilecția persoanelor educate de a migra scade pe măsură ce discrepanțele dintre oportunitățile urbane și cele rurale sunt mai mici. Mai mult decât atât, deși pot vizita centrele urbane pentru diferite perioade de timp în scopul găsirii unui loc de muncă, o mare parte dintre aceștia se reîntorc în mediul rural, în cazul negăsirii unei slujbe convenabile.

În ceea ce privește al doilea fenomen, al șomajului din mediul urban, studiile efectuate au arătat că asocierea exclusivă dintre migrația rurală și șomajul urban este, în anumite cazuri, eronată: emigranții din mediul urban ocupă deseori posturi pe care persoanele nonemigrante le refuză sau sunt incapabile să le ocupe, emigranții pot avea calificare superioară față de persoanele nonemigrante etc. (A. H. Hawley<sup>9</sup>).

Fără îndoială, sub falsa relație dihotomică dintre mediul rural și cel urban, există o legătură simbiotică: o parte din veniturile obținute din mediul urban sunt folosite în mediul rural pentru dezvoltarea acestuia, care la rândul ei, contribuie la scăderea migrației către mediul urban, fenomen des întâlnit în România după revoluție.

Migrația și urbanizarea au efecte pozitive asupra dezvoltării economice a unei națiuni și orice încercare de a restrânge în mod artificial influența lor este inefficientă. În mod special, încercarea de a controla migrația către mediul urban printr-o reformă a sistemului de învățământ în mediul rural nu a avut succes în nici o țară, deși în unele țări mai puțin dezvoltate ideea este încă în vogă. Predilecția către migrație este rezultatul percepției oportunităților de muncă din mediul urban și nu are legătură cu ceea ce se învață în școală. Mai mult decât atât, teza potrivit căreia orientarea școlilor către profiluri agricole ar conduce la dezvoltarea rurală este lipsită de argument (de exemplu, înființarea unei școli de horticultură într-o regiune agricolă nu conduce automat la dezvoltarea economică a acelei zone, dacă veniturile obținute în urma prestării acestei profesii sunt mici; prin urmare,

---

<sup>9</sup> A. H. Hawley, D. Fernandez, H. Singh, *Migration and Employment in Peninsular Malaysia*, Econ. Dev. Cult., 1979

înființarea școlii este o condiție necesară, dar nu suficientă pentru dezvoltarea economică a zonei respective).

În loc de concluzie, putem afirma că educația îmbunătățește bagajul de cunoștințe și aptitudini al indivizilor. Din acest motiv, ei sunt predispuși să-și găsească un loc de muncă adecvat pregătirii lor, care să le furnizeze un venit corespunzător. În măsura în care găsesc aceste oportunități de muncă în mediul în care trăiesc, își vor desfășura activitatea acolo, contribuind la dezvoltarea economică a zonei respective. În situația în care nu găsesc aceste oportunități, atunci vor migra spre alte zone (de regulă de la mediul rural la cel urban), generând efectele negative prezentate anterior.

### Bibliografie

1. ANDERSON, C. A.                      *Concerning the Role of Education in Development*,  
BOWMAN, M. J.                      London, Collier Macmillan, 1963
2. BURCHARDT, T.                      “Social Exclusion in Britain 1991-1995”, în *Social*  
LE GRAND, J.                      *Policy and Administration*, 1998  
PIACHAUD, D.
3. GOODY, J.R.                      *The Consequences of Literacy*, Cambridge,  
WATT, I.                      Cambridge University Press, 1968
4. HARBISON, F. H.                      *Education, Manpower and Economic Growth:*  
MYERS, C. A.                      *Strategies for Human Resource Development*,  
New York, McGraw-Hill, 1964
5. HAWLEY, A. H.                      *Migration and Employment in Peninsular Malaysia*,  
FERNANDEZ, D.                      Econ. Dev. Cult., 1979  
SINGH, H.
6. INKELES, A.                      *Education and Individual Modernity in Developing*  
HOLSINGER, D. B.                      *Countries*, Leiden, Brill, 1974
7. MC CLELLAND, D.C.                      *Motivating Economic Achievement*, New York, Free  
WINTER, D. G.                      Press, 1969
8. PSACHAROPOULOS, G.                      *Returns to Education: An International Comparison*,  
San Francisco, Jossey-Bass, 1973